

BESZÁMOLÓ

A NEMZETKÖZI FÖLDRAJZI UNIÓ BIZOTTSÁGI ÜLÉSEI MAGYARORSZÁGON

Az elmúlt években az MTA Földrajztudományi Kutatócsoport munkatársai több ízben vettek részt nemzetközi kongresszusokon és a Nemzetközi Földrajzi Unió több munkabizottságának az ülésein. Munkatársaink ezenkívül egyre több alkalommal tettek tanulmányutakat külföldre. Ugyanakkor a Nemzetközi Földrajzi Unió különböző bizottságainak elnökei, tagjai közül többen látogattak tanulmányútra hazánkba, s rajtuk kívül is számos más külföldi kutatóval, vezető geográfussal ismertették meg az Intézet tudományos munkásságát.

Ezek a körülmények lehetővé tették, hogy nemzetközi szinten is ismertté váljanak a magyar földrajzi kutatások eredményei. Alkalmunk nyílt arra is, hogy tudományos eredményeinket nemzetközi folyóiratokban közzétegyük. Mindezek eredményeként az utóbbi két évben a Nemzetközi Földrajzi Unió és a Negyedkorkutató Asszociáció (INQUA) több munkabizottsága fordult hozzánk azzal a kéréssel, hogy Magyarországon rendezhessék bizottsági üléseiket és a magyarországi kutatások eredményeinek megismerése céljából tanulmányutat telessenek.

I. A Nemzetközi Földrajzi Unió Periglaciális Geomorfológiai Bizottságának ülése

(1964. ápr. 27.—május 3.)

A Bizottság magyarországi ülésén az alábbiak vettek részt: prof. J. DYLIK (Lengyelország), a Bizottság elnöke, prof. R. F. BLACK (USA), prof. J. DEMEK (Csehszlovákia), prof. J. DRESCH (Franciaország), prof. L. E. HAMELIN (Kanada), prof. H. LEMBEKE (NDK), prof. H. MENSCHING (NSzK), prof. H. REINHARD (NDK), prof. H. RICHTER (NDK), prof. H. VOGT (Franciaország) és a Bizottság két magyarországi levelező tagja: KÁDÁR LÁSZLÓ egyetemi tanár, PÉCSI MÁRTON, az MTA Földrajztudományi Kutatócsoportjának igazgatója. A bizottsági ülés keretében 6 napos terepbejárást vezetünk, ezeken a tanácskozáson részt vettek: RÓNAI ANDRÁS, KRETZÓT MIKLÓS osztályvezető, MOLDVAY LORÁND osztályvezető h., KROLOPP ENDRE tudományos munkatárs, SCHEFF EMIL főgeológus a Magyar Állami Földtani Intézet részéről, KÁDÁR LÁSZLÓ egyetemi tanár a Debreceni Tudományegyetem Földrajzi Intézetétől, LÁNG SÁNDOR egyetemi tanár, SZÉKELY ANDRÁS egyetemi docens, MÉSZÁROS IMRE egyetemi adjunktus az Eötvös Loránd Tudományegyetem Földrajzi Intézetétől, PÉCSI MÁRTON igazgató, SZILÁRD JENŐ osztályvezető, ÁDÁM LÁSZLÓ, GÓCZÁN LÁSZLÓ, HAHN GYÖRGY, MAROSI SÁNDOR, SOMOGYI SÁNDOR, JAKUCS PÁL tudományos munkatársak a Földrajztudományi Kutatócsoportból.

A terepkirándulásokat PÉCSI MÁRTON, SZILÁRD JENŐ, ÁDÁM LÁSZLÓ, MAROSI SÁNDOR, JAKUCS PÁL, a Földrajztudományi Kutatócsoport munkatársai, KRETZÓT MIKLÓS, RÓNAI ANDRÁS, az Állami Földtani Intézet osztályvezető geológusai, SZÉKELY ANDRÁS egyetemi docens, VÉRTES LÁSZLÓ muzeológus vezették.

A Periglaciális Geomorfológiai Bizottság célja egyrészt azoknak a felszínalakító folyamatoknak a tanulmányozása, amelyek a jelenkori állandóan fagyott talajú földrajzi zónákban mennek végbe, ill. feladata azoknak a területeknek a kutatása, ahol az évi középhőmérséklet 0° alatt marad, másrészt felderíteni törekszik a negyedkori eljegesedések során a közepes földrajzi szélességig benyúló periglaciális zónákban jellegzetes felszínalakító folyamatokat és az általuk kialakított formákat.

Magyarország az eljegesedések idején a jégtakaró mentes Közép-Európa periglaciális zónájába tartozott. Ezt a felismerést az utóbbi évtizedben egyre több adattal sikerült bizonyítani. Kutatásaink során sok olyan morfológiai formát és geológiai képződményt, üledéket találtunk, ill. ismertünk fel, amelynek eddig külföldi szakkörök előtt is teljesen ismeretlenek voltak.

1. Az utóbbi években részletesen tanulmányoztuk és elemeztük a pleisztocénkori

periglaciális zónában működött olyan folyamatokat, amelyek a mérsékeltvízi földrajzi zónákban nem játszanak jelentős felszínalakító és üledékképző szerepet. Ilyen pl. a gyakori fagyváltozékonyság hatására működő fagyaprózódás (kriofrakció), amely a magyarországi középhegységek szilárd kőzeteit jelentékeny mértékben felaprózta. Ez a jelenség nagyméretű és általános volt, s a periglaciális kori éghajlati feltételek között ez irányította a lejtők jelentős részének fejlődését. A kőzetek repedéseiben gyakran 5—10 m mélységig behatoló fagy a szilárd kőzetet fellazította, felaprózta és a külső erők hatására gyenge ellenállású kőzetté alakította. Az így felaprózódott kőzettömeg a gyér növényzetű vagy növényzet nélküli lejtőkön a gravitáció hatására a csapadékvíznek a fagyott talajon végbemenő lemosása révén, továbbá agyagos málladékok jelenlétében a szoliflukció hatására a lejtőn állandóan mozgásban volt. Ezek a folyamatok a lejtőkön és a lejtők alján nagymennyiségű finomabb és durvább üledékek felhalmozódásához vezettek. Ugyanakkor nem mélyrehatóan, de felületileg áthalmazták a korábbi laza tengeri, folyóvízi és szél által leüleptített képződményeket, kőzeteket, egyben új felszíni formákat, továbbá sajátos szerkezetű és rétegződésű üledékeket halmoztak fel. A periglaciális éghajlati viszonyok között végbemenő felületi anyagáthalmozás során természetesen a korábbi talajok is a lepusztulás áldozatául estek, de ezek más képződményekkel (homok, lösz, agyag) együtt ismét felhalmozódtak, gyakran több méter vastagságban.

A periglaciális folyamatok által ily módon áttelepített, felhalmozott üledékek — ezek borítják középhegységeink és domboságaink túlnyomó részét — igen előnyösek a szőlő, gyümölcs és más mezőgazdasági növények termelése szempontjából, mert ezekben az üledékekben a korábbi talajok eltemetve vagy áttelepítve jelentős mennyiségű tápsót, humuszt tartalmaznak, s még abban az esetben is hosszú időig jelentős tápértéket biztosítanak, ha a jelenlegi felső talaj részben vagy egészen lepusztul.

A periglaciális klimatikus viszonyok között végbemenő — derázis — folyamatok legfontosabb ismertető jegyeit és jelenségeit a Periglaciális Geomorfológiai Bizottság igyekezett — más területekről ismert példák alapján — összehasonlítani, ill. megállapítani.

a) A Periglaciális Geomorfológiai Bizottság magyarországi tanulmányútjain tapasztaltak alapján megerősítette a hazai kutatóknak azt az álláspontját (kutatási eredményét), hogy a pleisztocén periglaciálisok során Magyarország területén állandóan fagyott talajnak kellett lennie. Erre vonatkozóan nagy mennyiségű bizonyító anyagot tudunk bemutatni.

b) A felszín formálásában éppen ezért a fagyott talajon végbemenő letarolásnak saját-

tos megnyilvánulása, a felszínformák kiegyenlítődé, krioplanációjára ment végbe.

c) A hazai kutatások eredményeivel egyezően megállapítható a Bizottság, hogy a periglaciális időszakokban sajátos völgyképződés ment végbe. Többségükben nem lineáris folyóvízi eróziós völgyek képződtek, hanem a derázis folyamatok hatására lapos embrionális völgyek keletkeztek, amelyek a dombosági tájakon és a középhegységek előterében még ma is a völgyek túlnyomó részét teszik ki (dellék — derázis völgyek).

d) Az ún. zsákos talajok, köves poligonok — krioturációs jelenségek — nagy számban és sok feltárásban fordulnak elő hazánkban, ezért jogos az a következtetés, hogy az évszakosan felolvadó és újra megfagyó ún. aktív zónában a fagy hatására a felszíni üledékek néhány m mélységig átforgatást szenvedtek.

e) A magyarországi szerkezeti talajformák olyan gazdag tárházat mutathattak be a Bizottság tagjainak, aminek alapján a krioturációs jelenségek bizonyos kronológiai sorrendbe állíthatók. E jelenségek kronológiai értékelése pedig azért fontos, mert gyakran olyan esetekben is támpontot nyújtanak a felszín relatív korának megállapításához, amikor más adat vagy módszer erre nem kínálkozik. Ezenkívül a periglaciális talajfagy formátípusok felismerése arra vonatkozóan is eligazítást nyújt, hogy milyen mértékű volt a jelenkori felszínalakulás, a lejtőpusztulás, a termőtalaj lehordása a jelenségek kialakulása óta. Ahol a talajtakaró alatt periglaciális formátípusok fordulnak elő, ott a jelenkori felszín pusztulása természetesen alárendelt, elhanyagolható, míg ellenkező esetben a felszín jelenkori formálódása, pusztulása feltételezhető, ami arra indít, hogy annak mértékét is más módszerek segítségével meghatározhassuk, hiszen ez a gyakorlati élet szempontjából a termőtalaj lepusztulás-mértékének meghatározása miatt is fontos.

Természetesen a Periglaciális Geomorfológiai Bizottság tagjai nem csupán a periglaciális jelenségeket tanulmányozták, hanem megismerkedtek a hazai geomorfológiai kutatások több más fontos problémájával is, mint pl.: a) a folyóvölgyek teraszgeomorfológiája; b) középhegységeink harmad- és negyedkori lepusztulásformái; c) az alföldek és domboságok folyóvízi és eolikus képződményei, valamint d) a Kárpát-medence fiatal negyedkori tektonikus mozgásai kutatása során elért eredményekkel.

Nagy vonásokban megismertettük a Bizottság tagjaival a magyarországi geomorfológiai és talajeróziós térképezés eredményeit, továbbá az MTA Földrajztudományi Kutatócsoport, ezen túlmenően a magyar természeti földrajz kutatási terveit.

A Periglaciális Geomorfológiai Bizottság 6 napos magyarországi tanulmányútját Ausztria Magyarországgal határos terüle-

tein és a Bécsi-medencében folytatta még 4 napon át.

A látottak és a tapasztaltak alapján, más területekkel összehasonlítva, a Bizottságnak az volt a megállapítása, hogy a Pannóniai-

Report of the closing session of the Hungarian part of the Meeting of the IGU Commission on Periglacial Geomorphology held in Győr the 3rd of May 1964

After 6 days excursion the session in Győr under the chairmanship of Professor JEAN DRESCH was held in order to discuss the problems studied in fields.

The present writer, in his quality of the chairman of the IGU Commission on Periglacial Geomorphology, has made a review of the main problems which appeared during the days of the excursion led by Hungarian scientists.

The problem of the existence of the permafrost in Hungary during the Pleistocene appears to be the most important one. Some features thoroughly examined by Hungarian Geomorphologists must be considered as clear evidences of permafrost.

Among these evidences are to be listed as the most prominent phenomena so called ice-wedges or, more correctly, frost fissure polygons, some types of structures due to the congelistatic pression and thermokarst phenomena. The participants of the Meeting have stated in several localities very distinct fragments of the frost fissure polygons of a considerable size, developed in different types of sediments, chiefly in gravels.

By far not less fragments appeared to be the structures due to the congelistatic pressure which have developed in some different ways. Besides rather small structures originated in the injections of the mineral material oversaturated with water to some great structures, our special attention must be paid to the structures of the type of great festoons which were recognized at the first time in Hungary. From the paleogeographical point of view, however, the structures due to injection ice usually called hydrolaccolith or pingo structures are to be considered as the most important.

In the matter of fact the pingo forms with ice core inside did exist but under severe and continental climatic conditions during the cold periods of Pleistocene time. Actually the ancient hydrolaccoliths appear in the degraded state due to the melting of ice and to slumped material filling the spaces left by former ice core. These and other types of thermokarst structures are considered as precious evidences of ancient existence of the permafrost.

Dry denudational valleys or dells form one of the most striking features of the Hungarian landscape. Such perfect development of the land-

medence egészen sajátos fáciése a periglaciális-kori forma- és üledékképződésnek, külön regionális provinciának kell tartani a negyedkori eurázsiai periglaciális zónán belül.

Beszámoló a Nemzetközi Földrajzi Unió Periglaciális Geomorfológiai Bizottsága magyarországi konferenciájának 1964. május 3-án megtartott győri zárüléséről

A hatnapos kirándulás után DRESCH professzor elnökletével megtartott győri zárülés célja a terepen tanulmányozott problémák megvitatása volt.

E sorok írója mint az NFU Periglaciális Geomorfológiai Bizottságának elnöke, beszámolt azokról a főbb problémákról, amelyek a magyar tudósok által vezetett kiránduláson felmerültek.

A pleisztocénkori állandóan fagyott talaj tanulmányozása a magyarországi periglaciális geomorfológiai kutatásokban központi helyet foglal el. A magyar geomorfológusok alapos kutatásai az állandóan fagyott talaj magyarországi előfordulását világosan bizonyítják. E bizonyítékok közül az ún. fagyékek, vagy helyesebben poligonok, a kongelistatikus nyomás hatására keletkezett szerkezeti típusok, valamint a termokarst jelenségek említhetők elsősorban. A konferencia résztvevői több helyen megfigyelhették a különböző típusú üledékekben, főleg kavicsokban képződött óriási poligonok részleteit. Láthatták továbbá azoknak a talajfagy szerkezeteknek a részleteit is, amelyek kongelistatikus nyomás hatására, de különféle módon jöttek létre. A nagy víztartalmú anyag betüremlése folytán keletkezett kisebb-nagyobb szerkezeteken kívül külön figyelmet érdemelnek azok az óriási girlandok, amelyeket a kirándulás résztvevői Magyarországon láthattak először. Paleogeográfiai szempontból azonban az ún. hidrolakkolit vagy pingo szerkezetek a legjelentősebbek, amelyek a felszín alá betüremlett magas víztartalmú anyag megfagyása következtében jöttek létre. Ami a jégmagvat tartalmazó pingo formákat illeti, azok valóban léteztek, de a pleisztocén hideg perriódusában, zord és kontinentális éghajlati viszonyok között. Az őskori hidrolakkolitok ma már csak erősen mállott állapotban fordulnak elő, s ez a jégolvadásnak és annak a beomlott anyagnak tulajdonítható, amely feltöltötte a jégmag körüli repedéseket. A termokarst struktúráknak ezek a típusai az állandóan fagyott talaj őskori előfordulását jól bizonyítják.

A száraz denudációs völgyek vagy dellék a magyar táj legjellemzőbb sajátosságai közé tartoznak. Ennek a felszíni formának ilyen tökéletes kialakulása Európa, sőt, feltehetően a világ egyetlen részén sem található.

form in question is not be found in any part of Europe and probably anywhere in the world.

The latter statement together with observations concerning other landforms, sediments and structures which both qualitatively and quantitatively differ from the features of similar type elsewhere in Europe lead to the conclusion that Hungary did represent some special facies of periglacial environment during the Pleistocene time. This is the most important deduction made and expressed by the participants of the Meeting. At the same time the Commission appreciates highly the work done by Hungarian geomorphologists which let recognize such an interesting realm of periglacial phenomena.

There was a unanimous opinion on the Győr meeting that the Pleistocene researches, especially on periglacial problems, are advanced surprisingly far. The manifestations of the Pleistocene periglacial environment recorded in numerous localities almost in whole area of the country represent many types of sediments and structures. Special attention should be paid to great first fissure polygons, to hydroclastic structures, to great festoons and to thermokarst phenomena.

Nevertheless further research work on periglacial geomorphology in Hungary is needed rather urgently. Especially some new periglacial structures proper to the country have to be studied in more detailed way. The same must be done for the entity of periglacial phenomena in Hungary, because of the importance of the special Hungarian facies of the periglacial zone at the Pleistocene time.

Further development of the splendid work done by Hungarian geomorphologists is considered as very important not only for the Hungarian science. The results obtained so far permit to believe that the continuation of this work in a more intensive way will contribute a great deal to the better knowledge of the Pleistocene Epoch, at least in Europe, especially in spatial differentiation of climatic conditions in *driftless* areas.

The Hungarian Meeting of the Commission on Periglacial Geomorphology of IGU was evidently the outstanding example of a good international scientific cooperation. This cooperation must maintained and even strengthened; it concerns evidently all the world geomorphologists. The present writer would like to stress the fact of a mutual cooperation which does exist between Hungarian and Polish geomorphologists interested in periglacial problematics, especially between the Budapest and Lódz centres. The nearest future should prove the work to be closer and closer.

Prof. Dr. JAN DYLIK
Chairman of the IGU Commission on
Periglacial Geomorphology

Az utóbbi megállapítás, valamint azok a megfigyelések, amelyek szerint más felszíni formák, üledékek és struktúrák is mind minőségileg, mind pedig mennyiségileg eltérnek Európa többi országának hasonló típusú sajátosságaitól, arra a következtetésre vezetnek, hogy Magyarország a pleisztocénkori periglaciális környezet sajátos arculatát képviseli. A konferencia résztvevőinek ez a megállapítása igen fontosnak tekinthető. Ugyanakkor a Bizottság részéről nagy elismerés illeti a magyar geomorfológusok munkáját, amely lehetővé tette a periglaciális jelenségek ilyen érdekes területének megtekintését.

A győri záróülés egybehangzó véleménye értelmében a pleisztocén kutatások jelentős eredményeket értek el, különösen a periglaciális problémák megoldásával kapcsolatban. Az ország majdnem egész területén megfigyelhető pleisztocén periglaciális környezet az üledékek és struktúrák számos típusát képviseli. Ezek közül igen figyelemre méltóak az óriás poligonok, a hidrolakkolitok, a girlandok és a termokarst jelenségek.

Mindemellett a magyarországi periglaciális geomorfológiai kutatásokra további fontos feladatok megoldása vár, különösen a periglaciális problémák megoldásával kapcsolatban. Az ország majdnem egész területén megfigyelhető pleisztocén periglaciális környezet sajátos magyarországi megnyilvánulása indokolttá teszi a periglaciális jelenségek összegzését is.

A magyar geomorfológusok értékes munkájának további előrehaladása nemcsak a magyar tudomány szempontjából fontos. Az eddigi eredmények arra engednek következtetni, hogy ennek a munkának még intenzívebb folytatása nagymértékben hozzájárulhat a pleisztocén alaposabb megismeréséhez, különösen az európai jégtakarón kívüli területek éghajlati viszonyainak térbeli differenciálódását illetően.

Az NFU Periglaciális Geomorfológiai Bizottságának magyarországi konferenciája a nemzetközi tudományos együttműködés nagyszerű példáját mutatta. Ennek az együttműködésnek további elmélyítése minden geomorfológus számára egyaránt hasznos. Rendkívül figyelemre méltó ebből a szempontból a periglaciális problémákkal foglalkozó magyar és lengyel geomorfológusok kooperációja, amely a közeljövőben mind szorosabbá és hatékonyabbá válik.

Prof. Dr. JAN DYLIK

a Nemzetközi Földrajzi Unió Periglaciális Geomorfológiai Bizottságának elnöke

II. A Kárpát—Balkán Geomorfológiai Komisszió Geomorfológiai Térképezési Munkabizottsága

A bizottság 1964. április 24—28. között az MTA Földrajztudományi Kutatócsoport szervezésében tartotta első ülését. A Kárpát—Balkán Geomorfológiai Komisszió 1963—64 folyamán alakult meg Bulgária, Csehszlovákia, Magyarország, Lengyelország, Románia és a Szovjetunió geomorfológusainak részvételével. A Komisszió három évenként kíván szimpóziumokat tartani, a szimpóziumok között munkabizottságok működnek, amelyek az alábbi témák megoldására alakultak:

a) A Kárpát—Balkán térség természeti földrajzi rayonizációja;

b) A Kárpát—Balkán térség 1 : 500 000 méretarányú geomorfológiai térképének elkészítése;

c) Völgyrendszerek és teraszok kutatása, az eredmények összehasonlítása, párhuzamosítása;

d) A hegységi lepusztulásszintek tanulmányozása;

e) Karsztmorfológiai kutatás.

A bizottság feladata, hogy összehasonlítsák és egyeztessék a különböző országokban alkalmazott kutatás-módszereket és az elért eredményeket.

A Kárpát—Balkán Geomorfológiai Komisszió munkabizottságai közül elsőnek a Kárpátok 1 : 500 000-es geomorfológiai térképét szerkesztő bizottság ülésezett. Az ülésen Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország képviselői vettek részt. (Prof. Dr. M. KLIMA-

SZEWSKI, a Kárpát—Balkán Geomorfológiai Komisszió elnöke, Dr. L. STARKEL, a Komisszió titkára Krakkóból, Dr. O. STEHLIK tudományos kutató Brno és Dr. PÉCSI MÁRTON, a Földrajztudományi Kutatócsoport igazgatója, Dr. SZILÁRD JENŐ osztályvezető, Dr. SOMOGYI SÁNDOR és MAROSI SÁNDOR tudományos kutatók.)

A kétnapos megbeszélés során részletesen megvitásra került a készítendő áttekintő geomorfológiai térkép koncepciója, a jelkulcs-tervezet főbb tartalma.

A munkakonferencia résztvevő felek megállapodtak abban, hogy a folyamatban levő geomorfológiai térképezési munkálatok eredményeként egy éven belül elkészítik országuk 1 : 500 000-es méretarányú geomorfológiai térképét.

Az így elkészült térképeket, mivel részleteiben a közös jelkulcs-tervben a résztvevők nem állapodhattak meg, egy következő ülés alkalmával összehasonlítják és a közös jelkulcs részletes kidolgozásával, aminek alapján a geomorfológiai térképek összeszerkeszthetők lesznek, szerkesztőbizottságot bízunk meg.

A Munkabizottság magyarországi ülését kétnapos terepbejárás követte; ennek során a Bizottság tagjai a Mátra és a Duna-völgy középhegységi szakaszának geomorfológiai problémáival ismerkedtek meg.

PÉCSI MÁRTON dr.

III. A Földhasznosítás Térképezési Bizottság ülése

1964. május 5. és 15. között Budapesten tartotta albizottsági ülését az NFU Földhasznosítás Térképezési Bizottsága. Az ülésen valamennyi európai szocialista ország képviseltette magát és forma szerint is megalkult a közpékelet-európai térség¹ földhasznosítását kutató albizottság.

Földhasznosítás alatt a nemzetközi földrajzi irodalom azokat a használati módokat érti, amelyekkel az ember a földfelszín a maga számára kiaknázza. A gyakorlatban a vizsgálatok a legtöbb esetben nem terjednek ki valamennyi hasznosítási formára, hanem csak a legelterjedtebbre, a mezőgazdasági földhasznosításra. Bár e vizsgálatok eredménye kartográfiai rögzítést is nyer, ez távolról sem egyenlő a műveléségi térképekkel, vagy egyszerűen a hasznosítási formák fényképszerű leírásával. A korszerűen értelmezett földhasznosítási vizsgálatok magukban foglalják a földhasznosítás tárgyát (a kiaknázásra kerülő természeti környezetet a földhasznosítás alanyát), (vagyis a gazdálkodó embert és tulajdonviszonyát a

földhöz vonatkoztatva), a földhasznosítás formáit (vagyis a műveléságakat), a földhasznosítás módját (technikai eszközeit, intenzitását, a földművelés módszereit stb.-t), a földhasznosítás irányát, az állattenyésztés és növénytermesztés szerkezetét (a jellemzőnek nevezhető ágazatok kiemelésével) és végül a földhasznosítás eredményeit (a termésmennyiséget, az árutermelést, a termelés értékét stb.).

A mezőgazdasági földhasznosítás módszereinek kimunkálásában az angol L. DUDLEY STAMP professzor volt úttörő, aki az 1930-as években nagy részletességgel feldolgozta és térképezte Nagy-Britannia mezőgazdasági földhasznosítását. E munka kapcsolódott az egyidejűleg folyó első angol területi tervezési munkálatokhoz, célkitűzése tehát eleve nemcsak tudományos, hanem gyakorlati jellegű is volt; a földalap hatékonyabb, ésszerűbb hasznosításának előkészítése.

A második világháború után, amikor hasonló jellegű vizsgálatok már egész sor országban folytak, az NFU 1949. évi lissza-

¹ E nem pontos földrajzi meghatározás alatt az európai szocialista országok területét értjük.

boni kongresszusán STAMP professzor elnökletével megalakult a Világ Földhasznosítási Bizottsága.

A szocialista országok közül a Bizottság munkájába elsőnek a lengyel geográfusok kapcsolódtak be. 1955—56-ban két járás területén részletes földhasznosítási térképezést folytattak és a vizsgálati anyag közzététele kedvező nemzetközi visszhangot keltett. A kutatásokat irányító J. KOSTROWICKI professzort a Bizottság a Rio de Janeiro-i kongresszuson (1956) rendes tagjai közé választotta.

Az 1956 és 1960 közötti időszakban e kutatások első lépéseit más szocialista országokban, nevezetesen a Szovjetunióban, Jugoszláviában és Magyarországon is megkezdték. Ezekről az első eredményekről a stockholmi nemzetközi földrajzi kongresszuson is számot adtunk és ennek elismeréséül a jugoszláv ILESIC professzort, hazánkból pedig ENYEDI Györgyöt a Bizottság levelező tagjául választotta. A szocialista országokban folyó kutatások összehangolása, és főleg a Közép-, Kelet-Európára alkalmas nemzetközi jelkölcsön kialakítása érdekében ekkor már elérkezettnek látszott az idő bizonyos szervezeti formák létrehozására. 1960-ban a Lengyel Tudományos Akadémia Földrajzi Intézete rendezte meg a szocialista országok geográfusainak első földhasznosítási konferenciáját. E konferencia hasznos első lépés volt a fokozott együttműködés felé, erre vonatkozó határozatait nem maradtak papíron, amint a lengyel, bolgár, jugoszláv, magyar kölcsönös terepmunkák és a londoni nemzetközi földrajzi kongresszusra készült közös tanulmánykötet is igazolja. A második konferencia 1964-ben a Magyar Tudományos Akadémia anyagi támogatásával és az MTA Földrajztudományi Kutatócsoport szervezésében Budapesten ült össze, számottevő fejlődés leírására adva alkalmat. A beszámolóknak színvonalát sokat emelkedett, jelentős munkaeredményeket tudtak felmutatni, módszertani szempontból az egyes országok sokban közeltek egymáshoz, és most már lehetségesé vált, hogy a kutatásokat nemzetközi méretekben is kifejllesszük. Meggyőződésem, hogy a több országra kiterjedő mezőgazdasági földhasznosítási tanulmányok nemcsak tudományos érdekességűek lesznek, hanem a közös KGST akciókban (pl. határmenti területek regionális fejlesztési terveinél) gyakorlatilag is hasznosíthatók. Ez az érzékelhető tudományos előrelépés lehetővé tette, hogy a szocialista geográfusok de iure is megalakítsák az NFU regionális albizottságát.

A konferencia magyarországi programja két részre oszlott: Az egyes országok beszámolóinak megvitatása és a további együttműködésre vonatkozó határozatok elfogadása

Budapesten, majd a magyar mezőgazdaság néhány földhasznosítási típusának helyszíni megismertetése háromnapos terepbejárás.

A konferencia résztvevői: Prof. L. ARMAND (Szovjetunió), dr. W. BIEGAJLO (Lengyelország), dr. ENYEDI György int. ig. helyettes (Magyarország), dr. H. GRUMAZESCU int. oszt. vez. (Románia), dr. Z. HOFFMANN int. oszt. vez. (Csehszlovákia), prof. K. IVANICKA (Csehszlovákia), prof. T. JORDANOV (Bulgária), prof. V. KLEMENCIC (Jugoszlávia), prof. J. KOSTROWICKI (Lengyelország) és prof. W. ROUBITSCHKEK (NDK). A meghívott hallgatóság soraiban a magyar agrárgeográfusok és a mezőgazdaság területi kutatásaival foglalkozó agrárközgazdák képviselői foglaltak helyet.

A konferencia beszámolóiban több irányzat volt megfigyelhető. Az egyik irányzat, amelyet L. ARMAND és H. GRUMAZESCU képviselt, a fő figyelmet a termelés természeti alapjainak kiértékelésére fordította. L. ARMAND előadásában a Szovjetunióban folyó földértékelési és kataszteri felvételeket ismertette, H. GRUMAZESCU színvonalas referátuma a talajminőség, talajjavítás és a földhasznosítási formák közötti összefüggésekkel foglalkozott. Mindkét előadás nagy érdeklődést váltott ki, de inkább az alkalmazott természeti földrajz témakörébe tartoztak, a konferencia tulajdonképpen témájának határterületén maradtak.

A részletes térképezéssel foglalkozott V. KLEMENCIC (prof. CRKVENCIC-csel közösen készített) és W. BIEGAJLO előadása. A részletes (1 : 25 000) földhasznosítási térképezésnek az a fő célkitűzése, hogy egy-egy mezőgazdasági alkörzet reprezentatív kiválasztott területi egységében (általában községben) a mezőgazdasági művelést minden részletében elemezzék, és az így kapott eredményeket az egész alkörzetre általánosítsa.

A nagyobb területre kiterjedő, átnézetes (1 : 100 000 vagy 1 : 200 000) térképezés problémáiról J. KOSTROWICKI és K. IVANICKA beszámolóit szövegezték. Természetesen, e nagyobb mértékű kutatások nemcsak terjedelmükben, hanem módszereikben is eltérnek a részletvizsgálatoktól. Ezek az agrártermelés fő jellemzőinek megragadására, általánosításokra törekednek, a mezőgazdaság földrajzi típusait igyekeznek meghatározni. Hasonló jellegű volt a konferencia megnyitó előadása, amelyet ENYEDI György tartott. A magyar vizsgálati koncepció bizonyos fokig fordított irányú, mint a lengyel vagy jugoszláv. Nem a részletes térképezésből kiindulva építi fel a nagyobb területi egységeket, hanem az egészről, a már körvonalazott típusokból bontja ki a részleteket. A földhasznosítási típusok meghatározásánál elsősorban szintetikus közgazdasági mutatóból indultunk ki, a földhasznosítás eredményét (tehát a lengyel kutatások

záró fázisát) tekintettük kiindulási alapnak. A magyar beszámoló a kutatások ismertetése mellett igyekezett átfogó tájékoztatást adni a külföldi résztvevők számára a magyar mezőgazdaság területi problémáiról.

Az eddig felsoroltaktól szintén eltért W. ROUBITSCHKEK és Z. HOFFMANN referátuma. W. ROUBITSCHKEK az NDK állattenyésztésének területi szerkezetét elemezte a számosállat-sűrűség és a számosállat-szerkezet alapján. Az állatállomány nagyságának ilyen vizsgálata is fontos láncszem a mezőgazdaság területi szerkezetének megismeréséhez, de így önmagában kissé egyoldalú. Z. HOFFMANN rövid összefoglalást adott a Csehszlovákiában folyó különböző mezőgazdasági térképezési munkákról.

Eredeti és az agrárföldrajzban ritkán használatos módszert mutatott be T. JORDANOV. A domborzat, a talaj, a földhasznosítási formák és a termés hozamok összefüggéseit a korábban a csak a természeti földrajzban használatos metszetekben mutatta be. A metszetek a Thrák-alföld Ny-i, középső és K-i részét szeltek át, nagyjából É—D-i irányban. A metszetek világosan kirajolták a fentebb említett tényezők összefüggéseit, illetve eltéréseit a Rodope, a Marica-síkság és Szredna Gora területén. Ez az egyszerűen kivitelezhető módszer igen szemléletes, de csak olyan területeken alkalmazható, amelyen belül az eltérések szembeötlőek.

Valamennyi beszámolót részletes és beható vita követett. A vita szakmai színvonala magas volt és igen sok tanulsággal szolgált. A konferencia záróülése összegezte az előadások és a viták tapasztalatait, majd fontos határozatokat hozott. A határozatok leglényesebb pontjai a következők:

1. A szocialista országok geográfusainak eddigi együttműködése igen hasznosnak és gyümölcsözőnek bizonyult. A budapesti konferencia előadásainak színvonala lényeges előrelépésről tanúskodott. Az együttműködés további elmélyítése érdekében a konferencia résztvevői megalakítják az NFU Földhasznosítási Bizottságának regionális albizottságát (a Bizottság elnökének előzetes jóváhagyásával). Az albizottságban minden tagország több tagot és egy-egy alelnököt delegálhat. Az albizottság elnökévé J. KOSTROWICKI professzort választottuk meg.

2. További lépések történnek a tagországok között publikációk cseréjére és közös kiadványok elkészítésére.

3. Az együttműködés leghasznosabb formája a különböző nemzetiségű kutatók közös terepmunkája. Kétoldalú cserékre az elmúlt években is sor került; 1964-ben jugoszláv—lengyel—magyar csoport végez terepmunkát Lengyelországban; ugyanezek 1965-ben Jugoszláviában. Felmerült a határmenti területek vizsgálatában előnyös szlovák—magyar együttműködés is.

4. A következő hasonló nemzetközi konferenciát 1967-ben a Ljubljana-i Egyetem Földrajzi Intézete rendezi.

A tanácskozásokat háromnapos vidéki tanulmányút követte. Az első napon a Mezőföld és a Balatonfelvidék egy-egy jellemző mezőgazdasági üzemét (a székesfehérvári Szabad Élet Tsz-t és a kövágóórsi Béke Tsz-t) látogattuk meg. A második napon a programban a Balaton D-i partján, a vízrendezett volt lápterületeken kialakult rét- és legelőhasznosítás, a belső-somogyi homokvidék hasznosítása (Kadarkút) és a Kapos-völgy belterjes szarvasmarhatenyésztő típusa (Kapospula) szerepelt. Végül a harmadik napon a Duna-völgy öntözéses zöldségtermelő területeit (Kalocsa) és a Duna—Tisza közti homokhát szőlő-gyümölcs-hasznosítását tanulmányoztuk (Izsáki Á. G.). A meglátogatott üzemekben a konferencia résztvevőit igen szívélyesen fogadták és részletesen tájékoztatták a gazdálkodásról. A terepbejárás szakmai előkészítésében a Földrajz tudományi Kutatócsoport munkatársain kívül nagy és kitűnő munkát végzett dr. GRÉCZY GÁBOR, az MTA Agrárgazdasági Kutató Intézet munkatársa, dr. FARAGÓ TIBOR, a Keszthelyi Agrártudományi Főiskola Alkalmazott Üzemtani Intézetének osztályvezetője, dr. GERTIG BÉLA, a Pécsi Tanárképző Főiskola docense és dr. PÉNZES ISTVÁN kandidátus a szegedi József Attila Tudományegyetem Földrajzi Intézetének docense. A terepbejárás hasznosan egészítette ki a konferencia tanácskozásait és a külföldi résztvevők — a szűkre szabott időlehetőségek keretei között — jó benyomást kaptak a külföldön általában egy-sikúnak tartott magyar mezőgazdaság jelentős területi differenciáltságáról.

ENYEDI GYÖRGY dr.